

Akcenty papežova pastoračního – a do značné míry i politického – programu je možné sledovat i v dalších zahraničních návštěvách, které dosud podnikl. Ve dnech 13. až 18. srpna 2014 realizoval cestu do Jižní Koreje, a to u příležitosti *VI. asijských dnů mládeže*. Vatikán současně vysílal jasné signály, že Asie je pro něj stále významnější i z diplomatického hlediska. Z geopolitického pohledu patřila ke klíčovým podnětům – přirozeně vedle mírového řešení konfliktu na Korejském poloostrově – nabídka rozvíjení kontaktů s Čínou. Při této návštěvě papež věnoval velkou pozornost i sociální angažovanosti církve a několikrát vyzdvihl potřebu solidarity s nejvíce zranitelnými složkami společnosti, které pro něj představují mladí lidé, sociálně vykořeněné osoby a senioři.

První evropská cesta papeže Františka mimo Itálii nevedla v září 2014 do některé z bašt katolicismu či velmocí na šachovnici globální politiky, ale v duchu jeho překvapivé non-konformity do Albánie – státu, kde katolíci tvoří jen asi 10% obyvatelstva, a do jedné z nejchudších zemí nejen na Balkáně, ale i v rámci celého starého kontinentu, jež se potýká mimo jiné s velkou nezaměstnaností, korupčními jevy, kriminalitou nebo praktikami krevní msty. I proto se obrátil zvláště na mládež, aby dokázala čelit sklonům k závislostem a vytváření nových, na majetku založených modelů a k relativizaci hodnot. Důraz na morálku a hodnotový rámec byl dán i tím, že František putoval do republiky, která se prohlásila v roce 1967 plně ateistickou a jakýkoliv projev náboženského života tvrdě potlačovala. Vzhledem k tomu, že se od léta 2014 mezinárodní pozornost upírala mimo jiné na dění v Sýrii a v Iráku, kde probíhaly boje s militantními islamisty, apeloval proti zneužívání víry jakožto legitimizace terorizování druhých.

V listopadu 2014 navštívil jednak vrcholné instituce, sídlící ve Štrasburku – Evropský parlament a Radu Evropy –, jednak Turecko. Papež sice nepřišel do Štrasburku jako politik, ale jeho projev v sobě nesl silný přesah do veřejného prostoru. Jako již mnohokrát apeloval na potřebu větší sociální solidarity, směřující k řešení problémů nezaměstnanosti mladých lidí a vyloučení starých, či vyzýval k seriózní a otevřené debatě na téma silícího přílivu migrantů na starý kontinent. Ve svém vystoupení však reagoval i na obecnější vyhlídky evropské integrace, kde vyzdvihl jiné aspekty, než jaké jsou doposud upřednostňovány. Signálem toho, že některé parametry evropského sjednocení byly nastaveny jednostranně, je fakt, že Evropa ztrácí dřívější dynamiku – a papež ji s nadsázkou přirovnal k neplodné babičce. Podle jeho názoru je načase začít uvažovat o starém kontinentu jinak než pouze v ekonomických kategoriích a vrátit se k hodnotám, jako jsou respekt k lidské důstojnosti a solidarita se sociálně slabými. Podle papeže se úcta k člověku musí stát středobodem všech politických rozhodnutí.

Jeho návštěva Turecka navázala na podobné cesty jeho předchůdců. Byla však také dalším gestem potvrzujícím ekumenickou a mezináboženskou otevřenost a snahu o dialog mezi různými duchovními proudy.

Vrcholem jeho další asijské cesty – na Srí Lanku a Filipíny v lednu 2015 – byla nepochybně nedělní mše ve filipínském hlavním městě, které se navzdory tropické bouři účastnilo šest milionů věřících, což je nový rekord v účasti na papežských bohoslužbách ve světě. Papež využívá svého charismatu nejen k posílení sebevědomí křesťanů v periferních částech světa, které však prokazují pozoruhodnou duchovní vitalitu, ale i k tomu, aby srozumitelně formuloval své poselství, jež nese i výrazný politický podtext. Církev František chápe také jako nositelku alternativních morálních i sociálních konceptů, s nimiž má aktivně vstupovat do veřejného dění. Ne náhodou při řadě příležitostí zaznělo velmi apelativní odsouzení korupčních praktik, protože v nich vidí jeden z důvodů prohlubování sociální nerovnosti. Vzhledem k jeho dlouholetým zkušenostem se značnými rozdíly v životních podmínkách, jak je vnímal v jihoamerické realitě, padala jeho slova i v Asii na úrodnou půdu. Pod vlivem teroristických útoků v Paříži se logicky nevyhnul ani intenzivně diskutovanému mezináboženskému dialogu, když mimo jiné při příležitosti pobytu na religiózně velmi pestré

Srí Lance opětovně zdůraznil, že jakákoli víra nesmí být využívána jako záminka k násilí. V této souvislosti však také hovořil o odpovědném užívání svobody slova, která by neměla být zneužívána k záměrným urážkám druhého.

Zájem o periferie papež neprojevil jen při svých zahraničních cestách, ale také v rámci jmenování nových kardinálů (již druhého během jeho pontifikátu), oznámeného na začátku roku 2015. Zaznělo totiž jméno jediného zástupce římské kurie, Dominiquea Mambertiho (1952), přičemž její představitelé dosud představovali skoro čtvrtinu volitelů. Namísto úředníků preferoval především osobnosti se zkušenostmi v praktické pastoraci. Většina z nově jmenovaných členů navíc není evropského původu a tentokrát ani jeden z kardinálů nepochází ze Spojených států. Poprvé v historii se mezi nimi naopak objevili zástupci Myanmaru, pacifického souostroví Tonga nebo Kapverdských ostrovů. Papež opustil i zavedenou praxi, že výsadu purpuru získávají automaticky tradiční, významná biskupská sídla. Kardinály se tak stali například ti hodnostáři, kteří vyznávají stejně prostý životní styl jako současný papež. František dal současně najevo, že bude v daleko větší míře využívat poradní hlas kolegia nositelů purpuru. K hlavním tématům, jimž se chce v nejbližší době věnovat, patří citlivá otázka reformy římské kurie a vztahy mezi vatikánským centrem a místními církvemi.

Velmi důležitý krok představovala také debata na *mimořádné biskupské synodě*, probíhající ve dnech 5. až 19. října 2014 a zaměřená na otázky manželství a rodinného života a přístupu církve k nim. K této příležitosti rozeslal církevním institucím ve světě dotazník, obsahující teoretické i praktické otázky, aby získal přehled o tom, jak by církev v jednotlivých kulturách tyto problémy řešily. Papež se snažil udělat vše pro to, aby debata o citlivých a často kontroverzních otázkách rodinné problematiky na počátku třetího tisíciletí byla co nejtransparentnější. Rozhodnutí o maximální otevřenosti bylo přivítáno věřícími, vzbudilo však i opačné reakce ze strany příznivců konzervativních pohledů na svět i na církve, a to i mezi významnými kardinály, mezi něž patří nynější prefekt *Kongregace pro nauku víry* Gerhard Ludwig Müller (1947). Synoda tak byla ještě před svým zahájením bedlivě sledována uvnitř církve i mimo ni. Tentokrát se však sněmování biskupů v Římě nestalo událostí s předem připraveným scénářem, ale otevřenou platformou pro výměnu názorů, kde neexistovala zapovězená témata. Zvláště ve druhém týdnu se vedly bouřlivé diskuse o znění závěrečného dokumentu, v nichž se vcelku zřetelně ukázaly zlomové linie mezi progresisty a tradicionalisty. Již před zahájením synody totiž zazněly silné hlasy konzervativního tábora, které kriticky poukazovaly na přílišnou vstřícnost části katolických kruhů k homosexuálům a na liberálnější přístup k lidem, kteří po ztroskotání církevního sňatku uzavřeli další manželství. Do závěrečné synodální zprávy se právě tyto konfliktní otázky nedostaly. Podle některých analytiků na to měl vliv i fakt, že zastánci konzervativních skupin vykreslovali černé scénáře, podle nichž v případě zásadních reforem církevního přístupu k partnerským vztahům hrozí hluboký církevní rozkol. Přes dílčí porážku reformního křídla se během synodního jednání prosadily pozitivní tendence již v tom smyslu, že se mnohé dosud tabuizované otázky otevřely k veřejné debatě a nebyly ihned „zamety pod koberec“. Výsledný dokument tak synodě nic neubírá na přelomovém charakteru. Synoda především nemá za úkol formulovat žádné nové učení, ale je spíše zamýšlena jako úvod k otevřené diskusi o otázkách rodiny, která má probíhat po celý rok 2015 a vrcholit opětovným jednáním v Římě na podzim 2015. Papež František dal také najevo, že nechce vytrhávat jednotlivé otázky z kontextu, ale že se hodlá soustředit na celostní pohled na roli a význam rodiny v tak dynamické době, jakou nyní prožíváme. Při tiskové konferenci po návratu z Filipín v lednu 2015 prohlásil, že nemá v plánu významnější doktrinné změny v podobě povolení dalších forem antikoncepce, ale současně vyzval katolické křesťany k uvážlivému přístupu ke kontrole porodnosti. Zároveň se ve Vatikánu více hovoří o postavení žen v církvi, a to včetně takových problémů, jakými jsou domácí násilí či vliv plastických operací na ženskou identitu.

Dopady papežské politiky za pontifikátu Pia X. se promítly zejména do postupu oficiálních církevních míst proti modernistům. Za *českou katolickou modernu* je označováno reformní hnutí skupiny kněží a laiků, které se u nás objevilo na přelomu 19. a 20. století. Šíření myšlenek katolického modernismu je v Čechách a na Moravě úzce spojeno také s rozmachem katolických kulturních – zejména literárních – aktivit. K vůdčím představitelům *české katolické moderny* patří kněží, jako byli Karel Dostál-Lutinov, Sigismund Bouška, Xaver Dvořák, ale také pozdější lidovečtí politici František Světlík a Jan Šrámek. Zásadním časopisem pro katolické modernisty byl zejména *Nový život*, který vycházel od roku 1896 do roku 1907. Od počátku se projevovala zároveň jistá spřízněnost mezi uměleckým vyjádřením snah o obnovu katolicismu a reformními požadavky na demokratizaci církevního života s politickým hnutím křesťansko-sociálního charakteru v Čechách i na Moravě, které bylo povzbuzeno sociální encyklikou *Rerum novarum*.

Pro institucionální zakotvení svých reformních požadavků založila v roce 1902 část kléru *Zemskou jednotu katolického duchovenstva*. Motivace tohoto hnutí byla pozitivní; pokoušelo se cestou umírněných reforem přizpůsobit církev podmínkám moderní společnosti počátku dvacátého století.

Konflikty mezi touto částí duchovenstva a vysokou hierarchií však časem narůstaly. Příznivci *české katolické moderny* se zpočátku nedomnívali, že by zásah papeže směřoval proti nim, protože sami sebe prezentovali jako církvi loajální proud, který „nehlásá žádné bludy“. V dalším vyjádření se znovu hájí tím, že český modernismus byl uceleným proudem, který se netříštil do různých a často protichůdných názorových směrů, jak tomu bylo jinde v Evropě. Papežova kritika však směřovala i proti reformním snahám v rámci kléru obecně, nikoli jen proti teologickému modernismu. Kardinál Lev Skrbenský jako pražský arcibiskup zakázal vydávání několika časopisů, které fungovaly jako platforma pro publikování modernistických názorů. Jednalo se například o *Bílý prapor* nebo *Rozvoj*. Energický postoj hierarchie v českých zemích proti modernistickým tendencím byl chválen i v rámci římské kurie. V roce 1907 tak byla zrušena zmiňovaná *Zemská jednota katolického duchovenstva*, v níž se sdružovali rovněž představitelé kultury a intelektuálního života.

.....

Přesto i do těchto vcelku pozitivně se rozvíjejících vztahů podstatně zasáhla v létě 1931 jedna z největších církevních afér třicátých let, související s odstoupením arcibiskupa Františka Kordače, který se již na konci předcházející dekády netěšil dobrému zdraví. V dubnu 1928 byl raněn mrtvicí a jeho zdravotní stav se rapidně zhoršil. Svědčí o tom například zprávy z pražské nunciatury z jara 1928, které se zmiňují o tak vážném zdravotním stavu, že je možné očekávat brzy konec. Kvůli zdravotním obtížím dokonce nemohl vysvětit v květnu 1929 právě dokončenou pražskou katedrálu a při tomto aktu ho musel zastoupit světicí pražský biskup Jan Nepomuk Sedlák (1854-1930). Arcibiskup Kordač se účastnil až slavnostního předání katedrály československé veřejnosti na svátek sv. Václava 28. září 1929. Sám ovšem ve svých nezveřejněných

vzpomínkách uvádí, že se na jaře 1931 příznivě rozvíjela jeho rekonvalescence, což podle něj ilustrovala jeho rozsáhlá vizitace českobrodského vikariátu.

Po návratu z této cesty ho však navštívil počátkem července 1931 tehdejší jezuitský provinciál Leopold Škarek (1874-1968). Dostavil se do arcibiskupova letního sídla v Dolních Břežanech, aby mu oznámil požadavek Pietra Ciriaciho na jeho rezignaci. Po delším váhání arcibiskup souhlasil a v tomto smyslu zaslal i dopis do Vatikánu.

Zpráva o jeho odstoupení, oznámená v tisku 14. července 1931, vzbudila přes primasův vysoký věk a nepříliš dobrý zdravotní stav velké překvapení. Za dva dny poté, 16. července 1931, přijal navíc Kordač redaktora deníku *Národní politika* a naznačil, že jeho odstoupení nebylo zcela dobrovolné. Za hlavního viníka označil papežského nuncia Pietra Ciriaciho, který ho měl k odstoupení donutit. Kordačova rezignace tak získala zcela novou dimenzi a rozvinula se do podoby vážného sporu mezi částí církevních struktur a papežským zástupcem, do něhož se vložil také tisk. Téma plnilo stránky novin nejen během letní „okurkové sezony“, ale ještě dlouho do podzimu 1931. Hlavní příčinu vzniklé situace viděli novináři i veřejnost v osobních animozitách mezi nunciem a pražským arcibiskupem. O vatikánském vyslanci bylo totiž známo, že nesouhlasil s asketickou orientací Kordačovou a zároveň chtěl více prosazovat svůj vliv na dění v arcidiecézi. Svědčí o tom například nunciovy stížnosti, že Kordač vyvolává obtíže svou tvrdohlavostí a nedostatkem pochopení pro diplomatickou práci nuncia. Arcibiskup měl zase kritizovat přílišné sklony k luxusu, které se projevovaly nákupem reprezentativní letní vily v Karlových Varech, a také pořízení nové nunciatury v pražské Voršilské ulici, aby se nuncius mohl přestěhovat z Arcibiskupského paláce, kde po navázání diplomatických styků mezi ČSR a Svatým stolicem papežští vyslanci sídlili. Fakt, že nuncius i arcibiskup pobývali v jedné budově, také nepřispíval ke vzájemné harmonii.

Bylo by však příliš zjednodušující vidět celý problém jen optikou finančně nákladné stavby a vzájemných osobních sporů. Některé souvislosti a kontexty vyplývají také z nově zpřístupněných materiálů ve vatikánských archivech. Ty ukazují na hlubší kořeny celého konfliktu. Z nich lze odvodit, že Kordačovo odvolání nebylo tak překvapivé, jak by se mohlo zdát. Již ze zprávy nového nuncia Ciriaciho poté, co se po dojednání modu vivendi v roce 1928 ujal diplomatické mise, vyplývá značná nespokojenost se stavem pražské arcidiecéze. Z tohoto zorného úhlu pak lépe pochopíme, že Svatý stolec příliš nerefletoval na návrhy jmenovat Kordače kardinálem, které přitom nalézaly silnou podporu i u ministra zahraničí Beneše. Ten se v rozhovoru s pracovníky pražské nunciatury přimlouval za udělení kardinálského purpuru Kordačovi u příležitosti desátého výročí vzniku republiky nebo milénia svatováclavských oslav o rok později. Události však po zveřejněných kontroverzích mezi nunciem a arcibiskupem začaly žít svým vlastním životem. Záhy byla svolána velká shromáždění přímo v metropoli, namířená proti nunciovi, a to zejména za účasti německých věřících. Vláda stála na stanovisku, že se jedná o věc ryze církevní, do níž nechtěla zasahovat. Měla zájem na urychleném provedení modu vivendi, o němž

právě probíhala intenzivní vyjednávání, a proto tlumila útoky na nuncia. Tato korektnost byla ve Vatikánu s povděkem kvitována. Po Kordačově rezignaci stanul v čele pražské arcidiecéze Karel Kašpar. Konflikt se však odehrál také kolem tzv. pribinovských oslav v roce 1933, které proběhly v Nitře u příležitosti 1100. výročí vysvěcení prvního křesťanského kostela na Slovensku. Manifestace se účastnilo kolem šedesáti tisíc lidí, z toho bylo kolem dvou až tří tisíc Hlinkových stranických příznivců. Těm se podařilo rozvrátit předem plánovaný program a z připomenutí kulturního a duchovního významu christianizace Slovenska se stala demonstrace za jeho autonomii. Krátce poté vyslovil papežský nuncius Ciriaci Hlinkovi pochvalu a podpořil přímo i slovenské autonomní požadavky, čímž vzbudil velkou nevoli především mezi agrárníky. Nuncius se však i nadále stavěl za slovenské ľudovce, což vedlo k ostrému konfliktu s Benešem, ale také k útokům v tisku. Poté musel nuncius opět Československo opustit a nunciatura byla spravována pouze diplomatickým zástupcem. Problém ve vzájemných vztazích však již nebyl tak závažný a podařilo se ho poměrně rychle urovnat. Přispěla k tomu jak mise Jana Jiřího Rückla, tak i částečně návštěva Jana Šrámka v Římě, kde byl přijat také papežem. V říjnu 1935 přicestoval do Československa znovu oficiální papežský vyslanec, Saverio Ritter (1884-1951), který již na pražské nunciatuře v minulých letech pracoval jako úředník.

Ztroskotání pokusů německých úřadů jmenovat své kandidáty na biskupské posty jen zesílilo represivní politiku v protektorátu. Viditelným znakem byly zásahy proti řeholním komunitám, řádu Milosrdných bratří a benediktinskému klášteru v Praze-Emauzích na jaře a v létě 1941. Tehdy byl mimo jiné zatčen také opat emauzského kláštera Arnošt Vykoukal (1879–1942), který byl krátce nato deportován do koncentračního tábora Dachau, kde v září 1942 zahynul.

Nuncius v říši Cesare Vincenzo Orsenigo (1873-1946) poukazoval na problém s neobsazenými diecézemi také ve své zprávě o situaci v protektorátu z roku 1943. Neúspěšná jednání o vyřešení situace biskupských jmenování nebyla jediným okruhem problémů, jimiž se zabývali vatikánští diplomaté. V českém prostředí se katolická církev, stejně jako ostatní křesťanské církve, stala v době nacistické okupace místem, kde mohlo mnoho českých lidí, a to věřících i sympatizantů, manifestovat své vlastenectví a odpor vůči okupantům. Dokladem toho byly v prvních dvou letech okupace například velké náboženské poutě, sloužící často jako tiché demonstrace protinacistického vzdoru. Církevní představitelé z tohoto důvodu patřili k prvním obětem perzekuce a vln zatýkání již v prvních měsících okupace. Kolaborantský ministr Emanuel Moravec (1893-1945) žádal, aby byl církevně potrestán předseda exilové vlády Jan Šrámek. Tím se měla demonstrovat lojalita protektorátních církevních kruhů vůči říši. Spolupracovníkům olomouckého arcibiskupa Prečana se podařilo záměr kolaborantského politika zmařit. Poukázali totiž na fakt, že některé druhy trestů může aplikovat pouze Vatikán. K uskutečnění suspenze si tak vyžádali jako podklad Šrámkovy „podvratné“ projevy. Nedostali

je, a tak záměr nakonec padl.

Svébytnou kapitolu vzájemných vztahů tvoří také snahy o navázání kontaktů mezi zástupci Vatikánu a exilovou vládou v Londýně v době války. Možnosti diplomatické komunikace mezi oběma subjekty však limitovalo to, že od léta 1939 byly navázány diplomatické vztahy Vatikánu se Slovenským štátem. Fakt, že v jeho čele stál katolický kněz Jozef Tiso, ovlivnil do určité míry rozhodnutí Edvarda Beneše jmenovat do čela exilové vlády v Londýně jako Tisův protipól duchovního a současně hlavního reprezentanta české katolické politiky meziválečného období Jana Šrámka. Beneš se také již záhy po utvoření londýnské exilové vlády v roce 1940 pokoušel hledat možnosti navázání styků se Svatým stolcem. Jedním z hlavních důvodů bylo posílení mezinárodní prestiže exilové vlády a dosažení potvrzení kontinuity československého státu. Byl si vědom toho, že uznání ze strany „nejstaršího politického suveréna Evropy“ by mu v tomto úsilí mohlo být velmi prospěšné. V lednu 1941 proto nabídl Vatikánu navázání zatím neoficiálních styků prostřednictvím vatikánského reprezentanta ve Velké Británii a pozdějšího westminsterského arcibiskupa, kardinála Williama Godfreye (1889–1963).

Tento Benešův pokus však Vatikán diplomatickou řečí odmítl. Beneš proto vypracoval o dva roky později další memorandum, v němž upozornil na problematiku postavení Tisova režimu a snažil se dosáhnout uznání Svatého stolce pro své politické aktivity. Vatikán dal tentokrát apoštolskému delegátovi v Británii Godfreyovi volnou ruku v pěstování neoficiálních kontaktů s československou vládou v Londýně. Beneš ale logicky podmiňoval jednání s Vatikánem přerušением diplomatických styků se Slovenskem, k čemuž se však papežští diplomaté neměli. Na problémech ve vzájemných vztazích se tedy podepsalo i váhání Svatého stolce ohledně navázání kontaktů s exilovou reprezentací.

Diplomatické styky mezi Československem a Vatikánem byly sice po válce obnoveny, další vývoj ovšem určoval silící vliv sovětské politiky na poměry v Československu. To se odrazilo mimo jiné v tom, že byly v roce 1945 navázány na nižší úrovni než před válkou. Papežský zástupce, kterým zůstal po válce Saverio Ritter, již nebyl doyenem diplomatického sboru a působil pouze v pozici internuncia. Místo něj stanul po druhé světové válce v čele diplomatického sboru sovětský vyslanec Valerian Zorin (1902–1986).

Československou misi ve Vatikánu postupně vedli František Schwarzenberg (1913-1992, v období 1945-1946), Arthur Maixner (1946 – listopad 1948) a od března 1949 Ilja Rath (1904-?), který byl do Vatikánu vyslán pravděpodobně s úmyslem vybudovat agenturní síť Státní bezpečnosti a naše zastupitelství zde fakticky likvidovat. Ve vztazích mezi papežstvím a našimi zeměmi hrála v prvních týdnech a měsících po válce důležitou roli problematika česko-německých vztahů. Již v srpnu 1945 zaslal papež našim biskupům dopis u příležitosti šestistého výročí narození sv. Jana Nepomuckého. Tento list poskytl hlavě katolické církve příležitost vyjádřit se k řadě otázek, souvisejících s poválečnou atmosférou. Připomněl v něm velké utrpení, jemuž byla církev u nás vystavena za nacistické okupace. Současně se však pokoušel na symbolu a obraze sv. Jana Nepomuckého ukázat i možnosti nového mírového začátku. Papež vyzýval k tomu, aby příklad tohoto svěťce vedl k povzbuzení žít

podle příkladu evangelia, z něhož vyvěrá nehynoucí život, opravdová lidskost a vzdělanost a stálá svěžest mládeže. Pod vedením a ochranou sv. Jana Nepomuckého měl vzkvétat stálý mír, ale „nikoliv takový, kde se líčeným a strojeným jménem zakrývají vychytralé praktiky, nýbrž mír, který je vybudován na spravedlnosti a lásce“. Součástí této papežovy představy míru byla také výzva k soucitu s viníky a k tomu, aby účtování s nepřáteli nepřekračovalo „hranice práva a spravedlnosti“. V listu papeže Pia XII. nebyly sice zmíněny konkrétní příklady, ale o několik měsíců se stala jedna z papežových výzev „aby s viníky nebyli trestáni nevinní“ jednou z formulací, kterou najdeme v pastýřském listu československého episkopátu ve vztahu příslušníkům jiných národností, tedy vztaženo zejména k probíhajícímu odsunu Němců z Československa a k odmítnutí principu kolektivní viny. Ve vztahu k uplatnění trestů pak vyzývali k tomu, aby „když se trestají viníci, ať se to neděje nad správnou míru, aby při odsuzování viníků nebylo v trestu násilnictví“. Svůj nesouhlas s nelidskými metodami, uplatňovanými během odsunu, vyjádřili katoličtí hierarchové rovněž v pamětním spise československé vládě z 16. listopadu 1945, v němž se opět dovolávali slušného zacházení s německým obyvatelstvem a varovali před násilím.

Debaty se vedly také kolem odsouzení a pak popravy Jozefa Tisa, kde se však Vatikán výraznějších intervencí ve prospěch bývalého prezidenta Slovenského štátu zdržel. Vzájemné vztahy před komunistickým převratem v únoru 1948 byly více ovlivněny střety kolem pozemkové reformy, na jejímž základě měla přijít církev o část pozemkového vlastnictví. Papežští diplomaté ji vnímali jako porušení zásad modu vivendi, právně upravujícího vztahy mezi oběma státy od roku 1928. Nunciatura odmítala konfiskace majetků řádů a klášterů patřících německým církevním institucím. Hájila názor, že opatření proti nepřátelským živlům nelze vztahovat na církev, která stála v rozhodném boji proti nacismu. Konfliktní pole představovaly i snahy o postátnění církevního školství, které se objevily již před únorem 1948. Protesty se týkaly také záboru církevního majetku v rámci pozemkové reformy v roce 1947, přičemž pracovníci nunciatury marně poukazovali na dohody z předválečného období, které podle jejich názoru již nepředpokládaly další zábor majetku.

Volba papeže Jana Pavla II. v říjnu 1978 radikálně změnila rovněž situaci katolické církve v Československu. Vzápětí po volbě se nový papež setkal s Františkem Tomáškem, který byl přítomen říjnovému konkláve. Nelibost nad volbou Jana Pavla II. však vedle stranických, státních a bezpečnostních struktur dali najevo také prorežimní církevní hodnostáři, jak o tom svědčí například vyjádření olomouckého biskupa Josefa Vrana (1905-1987), jenž byl od března 1973 biskupem a apoštolským administrátorem olomoucké arcidiecéze. Ten se při hodnocení změny v papežském úřadu bezprostředně po jejím oznámení obával, že nyní bude vatikánská politika mnohem méně kompromisní k československému státu. Nového papeže hodnotil Vrana jako hluboce oddaného církvi, který v minulosti dával najevo i velké výhrady vůči jeho osobě. Naopak volba prvního slovanského papeže v historii znamenala velkou

morální podporu pro pražského arcibiskupa a kardinála Františka Tomáška. Jan Pavel II. ho přijal po své volbě mezi prvními kardinály a při této příležitosti se zmínil o tradičních historických vazbách, které spojují polské a československé katolíky, a o společných kořenech křesťanské tradice v obou zemích. V Československu se aktivizovaly různé církevní skupiny, mezi nimi také laické hnutí, které však nevycházelo jen ze šíření náboženských impulsů mezi věřící, ale představovalo také opoziční sílu, namířenou proti státu. Po Casaroliho jmenování kardinálem a povýšení do úřadu státního sekretáře (1979) vedl rozhovory s československými delegáty již zmiňovaný papežský nuncius se zvláštním posláním Luigi Poggi. Tato jednání však byla po prosincové schůzce roku 1980 na déle než tři roky přerušena – hlavním důvodem bylo vydání papežského dekretu *Quidam episcopi* (1982), nepřímo zakazujícího kolaborantské kněžské sdružení *Pacem in terris*. V dekretu totiž byla kriticky hodnocena všechna sociální a politická sdružení kléru. Vatikán prosazoval jako svou prioritu obsazení biskupských stolců, které papež viděl jako nezbytné pro fungující organizaci.

Jan Pavel II. současně podporoval shromáždění věřících, která měla masový charakter, tedy zejména velké náboženské poutě, v českých zemích konané u příležitosti připomínání duchovních tradic (především cyrilometodějské) a na Slovensku na místech mariánské úcty. V důsledku razantního zásahu papeže proti kolaborantským hnutím se odehrávaly rozhovory mezi vládou a Vatikánem v konfrontačním duchu. Přelomovou událostí byla bezpochyby pouť na Velehradě, konaná u příležitosti 1100. výročí smrti sv. Metoděje v červenci 1985. Připomínka jednoho ze soluňských bratří, spojených s úsvitem křesťanství v našich zemích, se připravovala již s několikaletým předstihem především ve Vatikánu. V rámci její přípravy byly například vydány dokumenty, které přibližovaly postavu těchto světců v širším evropském kontextu. Jan Pavel II. jmenoval oba věrozvěsty v roce 1980 spolupatrony Evropy. Na význam cyrilometodějské tradice odkazovaly i další dokumenty a poselství, v nichž byla zřetelná snaha ukázat symbiózu západního a východního křesťanství jako předpoklad pro obnovu spirituální tváře Evropy. K rozšíření povědomí o významu cyrilometodějské tradice přispělo zejména vydání encykliky *Slavorum Apostoli*, datované 2. června 1985. Papež chtěl dát těmito kroky najevo své přesvědčení o duchovní integritě starého kontinentu, založené na společném křesťanském dědictví, a symbolicky i solidaritu s církví přes železnou oponu. Přestože byla v Československu diskutována i možnost návštěvy Jana Pavla II. a kardinál Tomášek vypracoval návrh pozvání, nakonec nebyla povolena. Pozvání přitom podpořila i petice, kterou podepsalo přes dvacet tisíc věřících. Na oslavy nesměl přicestovat ani vídeňský arcibiskup Franz König, symbolizující snahu pomoci utlačeným církvím ve východním bloku. Namísto papeže přijel jako papežský legát státní sekretář Casaroli.